

GYAKORLÓISKOLA

ROVATVEZETŐ: URHEGYI ALAJOS.

Csiszár Sándor kitüntetése.

Jóleső érzés melegíti fel mindannyiunk szívét, midőn olvasunk, hogy a király Csiszár Sándort, a budapesti II. ker. állami tanítónőképző gyakorlóiskolájának tanítóját nyugdíjaztatása alkalmából a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki.

Gondolkodtam azon, vajjon e hír beilleszthető-e a „Gyakorlóiskola“ rovatába?

Mindenki abban a körben érzi magát legjobban, melyben kenyere javát megette. Csiszár Sándor pedig gyakorlóiskolai tanító volt 30 évig. Ez mindent megmagyaráz.

Csiszár Sándort munkája közben sohasem láttam. Izléstelen-ség volna tőlem, ha pár megszokott jelzővel intézném el munkáját. De egy más irányú munkám az ő intézetéhez köt. Találkoztam ott egy csapat kisgyakorlóssal. Szóba álltam velök s mikor beszéd közben „Csiszár bácsi“ nevét említettem, egyszerre felragyogott valamennyinek a szeme. Pedig már féléve nem látták!

Ez a szemcsillogás nekem eleget beszél. Mondják, hogy Csiszár kitünő methodista, mondják, hogy kitünő fegyelmező. Nem tudom! De azt láttam, hogy kis tanítványai rajongással szeretik. Ezt a szeretetet megvenni, ezt a szeretetet kierőszakolni a gyermekből nem lehet. Ezt a szeretetet csak kiérdemelni lehet.

S Csiszár Sándort nagyon szeretik a kis gyermekek...

S most, midőn legfőbb helyről értékelték munkáját, — az én tekintetem ismét csak a kis gyermekek felé fordul. Az ő ártatlan, tiszta megérzésükből fakadó szeretetükhöz csatoljuk mi kartársak is a mi szeretetünket. Vegyük körül avval Csiszár Sándort, hadd érezze meg, hogy sokan vannak, kik becsülik és szeretik. A nyugalom után vágyónak ez a tudat bizonyára jól esik.

S Csiszár Sándor nyugalom után vágyik.

Harminc évig volt gyakorlóiskolai tanító... Mi tudjuk legjobban, mit jelent ez!

Áldja meg az Isten!

Urhegyi Alajos.

Magyar beszélgetés.

A direkt-módszer alkalmazása.

A tanítás helye: A III. osztály román anyanyelvű tanulókkal.

A tanítás ideje: Az iskolai év első harmada.

A tanítás anyaga: A következő vers betanítása.

18.	{	16. 5. 6. 1.	Erre csörög a dió,
		17. 7. 8. 2.	
19.	{	9. 3. 10.	Gyere, pajtás, fogj meg engem!
		12. 11. 13. 4. 14.	

Szemléltetési eszközök: dió, mogyoró, egyes tanulók, ajtó, vaslánc, aprópénz, zsemlye, alma, kis zacskók, kendő.

A tanítás menete:

I. Előkészítés.

A szók és a mondatok értelmezése. (Fölmutatok egy diót s megnevezem.) Dió. (Több tanulót fölszólítok.) Mi ez? N. N.! (A tanulókat mindig teljes nevükön szólítom. Majd karban is elmondatom.) Mondjuk mindnyájan! Mi ez? — Dió. (Több diót kírakok az asztalra s részint egyes tanulókat szólítok, részint karban folyton mondatom.) Dió. (Egymásután több tanulót szólítok ki, akik mutatják és megnevezik a diót. Ha pedig föltételezés szerint a tanulók a kiszólítást nem értik meg, oda megyek az egyik tanulóhoz, barátságosan megfogom a karjánál s magammal vonom.) Gyere, N. N.! Mondd, mi ez? — Dió. (Majd fölmutatom a diót s jobb karommal olyan mozdulatot végezek, amelyből megértik azt, hogy mindenkinek kell mondania.) Dió. (Többszöri mondatás után fölirom az iskolai táblára és el is olvasom.) Dió. Olvasd el, N. N.! — Dió. — Mindnyájan! (Mivel a tanítás III. osztálybeli tanulók előtt folyik, azért előföltétel az, hogy olvasni tudnak. A „dió“ szót a fönt „1“-el megjelölt helyre az iskolai táblára leirom. Amint, hogy a versben levő szók fölé irt számok egyébként is mutatják a sorrendet, amely szerint az illető szókat értelmezem, valamint a versben való elhelyezésüket úgy, hogy mire minden szót megér-

tettek, akkorára a vers szövege rendes alakjában föl van írva az iskolai táblára. Azonban se a számokat, se az összefoglaló jeleket nem írom föl. Hasonló eljárással értelmezem és gyakoroltatom be a „mogyoró“ szót s a „2“-vel megjelölt helyen fölirom az iskolai táblára s elolvasom, valamint elolvastatom.) Mogyoró, dió. — Dió! mogyoró! (Szó nélkül oda megyek az egyik tanulóhoz. Barátságosan megfogom a karját, magam után vonom. Majd a karomat beakasztom az ő karjába s az osztály előtt föl-alá sétálva vele többször rámutatok s mondom.) Pajtás. (Ugyanezt másik tanulóval is megteszem, majd kérdem.) Ki ez? — Pajtás. (Mondatom karban többször.) Pajtás! Pajtás. (A szót a 3. helyre fölirom s elolvastatom egyenkint s karban.) Pajtás. — Pajtás. (Szemléltetéssel begyakorlom.) Mi ez? — Dió. — Mi ez? — Mogyoró. — Ki ez? — Pajtás. (Odamegyek az ajtóhoz. Kinyitom s becsukom s mondom.) Ajtó! Mi ez? N. N.! — Ajtó. — Mindnyájan! — Ajtó. Kinyitatom s becsukatom egyes tanulókkal és mondatom.) Ajtó. — Ajtó. (Hasonló módon gyakoroltatom a szekrényajtónál.) Ajtó. — Ajtó. (A szót a 4. helyre fölirom. Begyakorlás.) (Főlemelem a vasláncot s megcsörgetem mondvá.) Csörög. Mit csinál? N. N.! — Csörög. (Mindnyájan!) Csörög. (Több tanulóval csörgettetem a láncot s mondatom.) Csörög. — Csörög. (Egy kulcsosomót bemutatva és csörgetve mondom.) Csörög. (Begyakorlás egyesekkel. Több darab aprópénzt csörgetek a markomban, majd a tanuló kezébe adom az aprópénzt csörgetés végett s mondatom.) Csörög, csörög. (Egy-másután csörgetem a láncot, a kulcsokat, a pénzt, miközben mondjuk.) Csörög, csörög, csörög. (Több diót a kezembe veszek s csörgetem, majd a fülemhez, illetőleg a tanuló füléhez tartom csörgető kezemet, hogy a hang meghallására fölhívjam a figyelmüket s mondom.) Csörög. Mit csinál? N. N.! — Csörög. — Mindnyájan! — Csörög. (Mutatom a kezemben lévő diót.) Mi ez? N. N.! — Dió. (Csörgetem.) Mit csinál? — Csörög. — Mit csinál a dió? — Csörög a dió. (Elmondatom egyesekkel és karban s a dió csörgetését több tanulóval végeztetem, majd az 5. és a 6. szót fölirom a megfelelő helyen az iskolai táblára s elmondatom egyenkint és karban.) Csörög a dió.

(Egyik zacskóba diót rakok s csörgetem.) Mit csinál a dió? — Csörög a dió. (Másik zacskóba mogyorót rakok s csörgetem előbb a diót, majd a mogyorót s mondom.) Csörög a dió, meg a mogyoró. Mi csörög N. N.! — Csörög a dió, meg a mogyoró. (Egy-egy tanuló csörgeti a diót, illetve a mogyorót a megfelelő

beszéd kíséretében. Majd fölirom a 7. és a 8. szót s elolvastatom egyenkint és karban.) Csörög a dió, meg a mogyoró.

(Az első „pajtás“-hoz megyek, megfogom a karját, magammal vonom s mondom.) Gyere, pajtás! (Több tanulóval ugyanigy járok el, mondom s mondatom.) Gyere, pajtás! (Magukkal az egyes tanulókkal végeztetek hasonló eljárást, miközben mondják.) Gyere, pajtás! (Fölirom a 9. szót így „Gyere“ s elolvastatom.) Gyere, pajtás!

(Egy diót az asztalon gurítok s utána kapva megfogom s mondom.) Megfogom! (Ugyanigy egy guruló mogyoróval, golyóval.) Megfogom. — Megfogom.

(Majd egyes tanulók előtt a padon elgurítok egy-egy diót, mogyorót, golyót s mondom.) Fogd meg! (Előmondás utján rávezetem a tanulókat arra, hogy velem együtt s utánam mondják.) Megfogom! Megfogom! (Megfogom az asztalt, a padot stb. s mondom.) Megfogom! Mondjátok mindnyájan! — Megfogom. Fogd meg N. N.! — Megfogom. (Megállok az osztály előtt szabad helyen s az egyik tanulónak kezemmel intek s mondom.) Gyere, pajtás! (Folyton magam után csalogatva.) Gyere, pajtás! (Ugyanigy a másik tanulóval is.) Gyere, pajtás, fogj meg engem! (A harmadik, negyedik tanuló fölbátorodva már szaladva közeledik, én pedig őt folyton csalogatva.) Gyere, pajtás, fogj meg engem! (Az egyik tanulót magam mellett tartom s így szólítunk valakit.) Gyere, pajtás, fogj meg engem! (Most már magára hagyom a tanulót s ő hívja.) Gyere, pajtás, fogj meg engem! (Több tanulóval végeztetem ugyanigy a fogósdit. Majd fölirom a 10. alatti kifejezést s elolvastatom egyenkint és karban.) Fogj meg engem! (Elolvassom és elolvastatom egyenkint és karban.)... Csörög a dió, meg a mogyoró. Gyere, pajtás, fogj meg engem!

(Leülök az osztály előtt szabad helyen egy székre. Rövid ideig szembenézek az osztállyal, azután nyugodtan fölállok s állva mondom.) Állok. (Még egyszer-kétszer ugyanigy járok el. Majd egy tanulót ültetek a székre.) Állj föl! (Föláll.) Mit csinálsz? — Állok. (Több tanulót egyenkint szólítva.) Állj föl! N. N.! Mit csinálsz? — Állok. (Fölirom a 11. szót s többször elolvastatom.)

(Megállok az osztály előtt s intek egyik tanulónak.) Gyere, pajtás, fogj meg engem! Itt állok. (A tanuló az osztály előtt marad. Én pedig másiknak intve, más helyről.) Gyere, pajtás, fogj meg engem, itt állok! (Kijön s megfog. Most a kint lévő egyik tanulóval együtt intünk s mondjuk.) Gyere, pajtás, fogj meg engem, itt

álok! (Ugyanigy a második, harmadik tanulóval is. Majd fölirom a 12. szót. A táblán lévő szöveget több tanulóval elolvastatom.)

(Fölmutatok egy-egy zsemlyét és begyakorlom.) Zsemlye. (Az egyik zsemlyét elfelezem s a felét fölmutatva begyakorlom.) Fél zsemlye. — Zsemlye. — Fél zsemlye. (Ugyanigy két alma segítségével begyakorlom.) Alma. — Fél alma. (Dióval pedig.) Dió. — Fél dió. (Majd megfordítom az elnevezést.) Zsemlye-fél. — Alma-fél. — Dió-fél. (Odamegyek a kétszárnyu ajtóhoz s kezemet az ajtón végighuzva mondom.) Ajtó. — Mi ez? — Ajtó. (Fölmutatva.) Zsemlye-fél. — Alma-fél. — Dió-fél. (Az ajtó egyik szárnyát kinyítva, a másikra mutatva.) Ajtó-fél. (Ha az ajtó egy szárnyu, akkor krétavonással hosszában elfelezem az ajtót és ennek alapján mondom, illetve mondatom.) Ajtó-fél. (Odaállok az ajtófélhez s mondom.) Itt álok az ajtófélen. (Odavezetek egy tanulót s vele együtt mondom.) Itt álok az ajtófélen. (Még egy-két tanulót állítok oda s kérdem.) Hol állsz? — Itt álok az ajtófélen. (Most fölirom a 13. és 14. szót. Az utolsó két sort többször elolvastatom egyenként és karban. 15.)

(Jobb kezembe veszem a zacskó diót, bal kezembe veszem a zacskó mogyorót, oda álok az ajtóhoz s csörgetem fölváltva, mondom s mondatom)... Csörög a dió, meg a mogyoró. Gyere, pájtás, fogj meg engem! Itt álok az ajtófélen. (A zacskókat egy tanulónak adom, akit az ajtóhoz állítok s karban mondatom ugyanazt. Majd jobb kezembe veszem a zacskó diót s előre haladva csörgetem s mondom.) Erre csörög a dió. (Most a bal kezemben lévő zacskót csörgetve más irányba indulok s mondom.) Erre meg a mogyoró. (Fölirom a 16. és a 17. szót s folyton szemléltetve mondatom többször a vers két első sorát: 18. Megfelelőleg csörgetve a diót, illetve a mogyorót.)

II. Az új ismeretnyújtás.

A szöveg betanítása és kikérdezése. 19. Az előkészítés alkalmával jórészt megtanulták a szöveget is. Mindazonáltal föl kell tételoznünk, hogy a gyengébb tanulók miatt külön kell foglalkoznunk a versnek, mint egésznek a betanításával. Ez most már sok időt nem vesz igénybe. Az eljárás pedig a következő a jelen esetben. A tanító elolvassa a verset mintaszzerűen. Majd elolvastatja jobb olvasókkal és karban, végül többször is elolvastatja a gyenge tanulókkal. Az iskolai táblát megfordítom s elmondom a szöveget

kivülről. Majd elmondatom a jobb tanulókkal, azután karban s a gyengébb tanulókkal is. Az egységes szöveg elmondásánál és előolvasásánál nagyon kell ügyelnünk a hangzatos, magyaros kiejtésre, a helyes szótagolásra és a szünet kellő betartására. Ezek a szempontok teszik fontossá a tanításnak e II. fokozatát. Természetes, hogy itt többször szükség lesz arra, hogy a kis nyelvművészeket a magyar hangok helyes kifejezésére szoktassuk.

III. A begyakorlás vagy megerősítés.

a) *Isméltés.* Az egyes szók és kifejezések értelmezését röviden ismételjük. Ez azért szükséges, mert valószínűleg nem egy tanuló csak most fogja föl, illetve érti meg helyesen a tanító eljárását, amikor már áttekintheti, hogy minden értelmezés mire céloz. Ezen ismétlő értelmezés után a szöveget újra elmondatom egyesekkel és karban.

b) *Alkalmazás.* Egyik tanulónak kendővel bekötöm a szemét. A többi tanuló között szétosztok 3—4 zacskót dióval, illetve mogyoróval s annak rendje-módja szerint eljátsszuk a tanteremben, vagy ha alkalmas az idő, az udvaron a „Szembekötős-di“ játékot.

(Mult ősszel október hó 13-án, egyik tanítógyűlésen ezen tervezetnek I., II. és III. fokozatát negyvenöt perc alatt tanítottam meg általam először látott román anyanyelvű tanulóknak.)

IV. Az értékesítés.

A jelen tanítási egységben tanultakat más alkalommal felhasználhatjuk a következő beszélgetésekhez:

1. Hozd ide a diót! — Én hozom a diót. — Gurítsd a diót! — Én gurítom a diót. — Mit csinál N.? — N. gurítja a diót. — Mit csinál a dió? — A dió gurul.

2. Milyen a golyó alakja? — A golyó alakja gömbölyű. — Milyen a dió alakja? — A dió alakja gömbölyű. — Milyen a mogyoró alakja? — A mogyoró alakja gömbölyű.

3. Milyen a kő? — A kő kemény. — Milyen a dió? — A dió kemény. — Milyen a mogyoró? — A mogyoró kemény.

4. Milyen izü a cukor? — A cukor édesizü. A dió édesizü. A mogyoró édesizü.

5. A dió nagyobb, mint a mogyoró. A mogyoró kisebb, mint a dió.

6. Én szaladok. Te szaladsz. N. szalad. Mi szaladunk. Ti szaladtok. Ők szaladnak.

7. Én megfogom N.-t. Én megfogtam N.-t. János megfog engem. János megfogott engem.

V. A koncentráció.

1. Énekórán betanítom a következő vers dallamát:

«Erre csörög a dió, erre meg a mogyoró.
Gyere pajtás, fogj meg engem.
Itt állok az ajtó-félen.»

2. Testgyakorló órán énekelve játszanak „Szembekötösi“-t.

3. Kézügyességi órán agyagból alakíttatnak diókat, (mogyorókat).

4. Rajzolási órában rajzolnak diókat, mogyorókat. A diófa-levél alkalmas mintarajzolásra, színezésre, ecsetgyakorlatra.

5. Számtani órában a dió- és a mogyorótermelésről, adás-vevésről példákat fejtünk meg.

6. Írás. a) Lemásoltatom a betanult szöveget az iskolai tábláról. b) Emlékezetből iratom le a verset. c) A IV. alatti kérdéseket leiratom és a tanulók írásban felelnek.

7. Elolvasunk arra alkalmas olvasmányt a diófáról, vagy a mogyoróbokorról.

*

A tanításomban követett elv megfelel az anyanyelv megtanulása természetszerű módjának: *Közvetlenül tanulja meg a gyermek a beszédet sok tapasztalat, illetve szemlélet és előmondás után, folytonos próbálgatás, azaz: beszélés által.*

Temesvár.

Maurer Mihály.

Jegyzet. Előnyösebb volna, ha a dal e fokon nem mint koncentráció szerepelne, hanem a versecske megtanítása a *dal alapján* történék. A dalnak bármily egyszerű rithmusa megkönnyíti a beszédet s ezért e két hang terjedelmű dalocska nem mint cél, hanem mint *eszköz* szerepelne. (Szerk.)

Költeménytárgyalás.

Szaktanári mintatanítás a gyakorló-iskola III. osztályában.

A rab gólya.¹⁾

A mintatanításnak, mint a tárgyalandó költeménynek is, van előzménye. Amint a költő nem mond el minden alkalmat, tényt, mely a művét megihlető hangulatot lelkében keltette, hanem csak e hangulat sugallta képeket tárja elénk: a tanítást is, melyet nem ok nélkül hasonlítanak össze a művészi teremtéssel, szintén két ilyen mozzanat jellemzi. Az egyik a költeményre vonatkozó filológiai és poetikai tudás, melyet a tanító nem közöl kis növendékeivel, mely szellemi tőke csak mint színező hangulat hatja át tanítását; a másik a tanítási módszer, mely ha szép, jó és igaz, eredményében a költői alkotással állítható párhuzamba.

Néha kisebb művész a tárgyalt költő, mint a tanító, aki versét tanítja; ha klasszikusainkat tanítjuk, az ellenkezője áll, de a párhuzam a költői és tanítói teremtés közt mindenképen igaz marad.

I. A tanítójelöltek már poetikai tanulmányaikban elsajátították a kitűzött feladat első részét, a költeményre vonatkozó poetikai ismereteket, melyekre nemcsak az általános műveltség szempontjából van szükségük, hanem azért is, hogy majdani tanítványaikkal helyes ismereteket közölhessenek.

Röviden összefoglalom Arany költeményére vonatkozó poetikai tudnivalóikat: Arany e költeménye *nem* az elnyomott haza allegóriája. Ez a téves nézet *Tompa A gólyához* c. költeményének a hatása alatt keletkezett. Arany 1847-ben írta költeményét: tehát *nem* a szigorú cenzúra korában.

A filológiai kutatás kiderítette, hogy a rab madár maga a Nagyszalontán jegyzői hivatal viselő költő. *A rab gólya* irásának idején írja Arany egyik levelében: „Nekem oly prózai, oly kisszerű élet jutott, hogy hivatalos iratokon kívül akár az olvasást is elfeledjem s ezen nyomorú élet belékényszerített a türelem *rabigájába*.“

A tanítójelöltek tehát tudják, hogy a sebzett szárnyú rab madár: a szárnyalásában megakadályozott költő. Látták, hogy Arany nem gyermekek számára írta ezt a költeményt, de tudták, hogy majdani hozzáférhetővé kell tenniök a gyermeki léleknek Arany János remekművét.

¹⁾ Az általánosan ismert költeményt helyszüke miatt nem közöljük.

II. A mintatanítás csak úgy, mint a költői mű, szép tartalomnak szép formába való öntése. A formát szinte készen kapja a költő, a tanító is, csak technikai ismeretek készséges elsajátítása kell megalkotásához.

Előkészítem a tanítójelölteket tanításom formájára, melyet az Elemi Népiskolai Tanterv és Utasítások megfelelő részleteinek értelmezése segítségével nyerek.

a) A tárgyismereti oktatás a III. osztályban a lakóhely ismeretetéséhez lévén kapcsolva, az olvasmányok is innét veszik anyagukat. (A gólya: a ház, a nád, az Alföld lakója.)

b) A tanító előbb megmagyarázza a tárgyat és azután olvastatja a reá vonatkozó olvasmányt. (Itt a „tárgy“: a költemény címe.) E magyarázat segítségével elhárítjuk a megértést megnehezítő akadályokat úgy, hogy ezután az olvasmány igazi élvezet lehet.

c) Ha akármilyen tartalmú vers az olvasmány: a tanító előbb természetes módon maga olvassa el. Ha a gyermek így az egész olvasmányt áttekinti, sokkal könnyebben megérti az egyes részeket. Ez a mód tehát az értelmes olvastatást segíti elő. Sőt a szépet is, mert hatása csak úgy lehet az olvasmánynak, ha a maga teljességében mutatjuk be a gyermeknek.

„Utasításaink“ tehát igen helyesen eltérnek *W. Rein* népiskolai módszerétől, aki szakaszokra szedi a költeményeket és szakaszonként értelmezi anélkül, hogy az egészet előzőleg felolvassná.

d) Viszont csak azután lehet az olvasmányt értelmes *olvasztatás* tárgyává tenni, ha előbb annak rendje és módja szerint végig értelmezte és megmagyarázta a tanító. Szépen olvastatni, az érzelmeiket kifejezésre juttatni pedig annál kevésbé lehet más uton módon. Rávezetjük a tanulót, hogy az olvasmány több tagból áll, melyeket egymásután tárgyalunk. De az egészből haladtunk előbb a részekhez, nem pedig a részekből állítottuk össze az egészet.

e) Az olvasott rész tartalmát vagy magától az olvasó gyermektől kérjük számon, vagy valamely más gyermektől, hogy ily módon az egész osztályt figyelemre serkentsük. Fődolog, hogy a gyermek saját szavaival adja vissza az olvasott szakasz tartalmát, értelmét. A szóról-szóra való elmondás könyv nélkül még meg nem tanult versnél nem is lehetséges és a megértésről különben sem tesz bizonyosságot.

f) Ha a gyermek nem tud felelni, újra elolvastatjuk az illető szakaszt, de csak figyelmetlenség és olvasásbeli nehézség esetén. Ha tartalmi nehézség forog fenn, segítő kérdéseket teszünk. Ha

szómagyarázat kell, megmutatjuk vagy felrajzoljuk a tárgyat (telek lába). Az elvont szót az életből vett valamely helyzet feltüntetésével világítjuk meg (tünődik, pálya stb.) és e helyzetet újra, most már az elvont szóval fejezzük ki. A nehezebben értett helyet összekapcsolatjuk az előzővel s így győződünk meg a teljes megértésről.

g) Elmondatom a tanulókkal azokat a gondolatokat is, melyeket az író elhallgatott ugyan, de az olvasmány felébreszt. Az ilyen belső szemlélet alapján számos fogalmat szerez a gyermek: ilyen pl. sajnálni, nem kegyetlenkedni, stb. A tanító ily módon tudatossá teszi a gyermek előtt erkölcsi érzéseit. A cselekedetek indítékait, okait is felkerestetem. (Miért rab a gólya? Miért nem jósol jobb jövőt a gólyának?) Viszont nem szabad olyan dolgok fejtegetésébe bocsátkozni, melyek az olvasmány velejével csak úgy szegről-végről függenek össze. (A gólya természetrajzi ismertető jegyei. A falusi jegyző állásának jó oldalai.) Nem szabad szétforgácsolni, kifárasztani a gyermekek figyelmét.

h) Ha az olvasmányt szakaszonként végig tárgyaltuk, következik a gyermekek részéről az olvasmánynak megszakítás nélküli elolvasása az értelmes és szép olvasás szempontjából. Legvégül pedig elmondatjuk a vers tartalmát egy végből, az írásbeli fogalmazás előkészítésére.

i) A szóbeli fogalmazást ugyanis kövesse annak írásba áttétele. Amit a gyermek helyesen mondott, helyesen le is írja. Így fejleszthetjük együttesen a gondolkodást, az élő beszédet és fogalmazást. Sőt a helyesírást is, de itt előzetesen a táblán fel kell hívni a tanulók figyelmét a nehézségekre. (Metszve, el-elúnja, elhagyottan.)

j) A III. osztályban kezdődik a tulajdonképeni fogalmazás. Megfontolandó, célszerű-e, hogy csak az olvasmány tartalmát irasuk-e le. A tanuló öntevékenységét is fel kell keltenünk.

Lirai jellegű költeményünknel az írásban prózába való áttétel üntatja a tanulót. E fokon nem az állapotok, hanem a történések érdeklik. Elbeszélő formát kell adnunk a vers leiratásának.

Miután a jelöltekkel előzetesen a tanítási formákat és az alaki menetet megtárgyaltam, sor kerül a formába öntött tartalomra: a gyakorlóiskolai mintatanításra.

*

Emlékeztek-e fiuk, mely költeményeket tanultatok a múlt tanévben Petőfitől? *Anyám tyúkját* és *Arany Lacinak*. Mit tudtok a két versről? — Petőfi, ki Pesten lakott, meg szokta látogatni falun

élő szüleit, kiket nagyon szeretett. Egy ilyen látogatáskor a szobában kotkodácsoló tyúkhöz is irt verset. Ti már, amióta meséket, verseket olvastok, sok olyant ismertetek meg, melyekben valamely állatról van szó. — Igen és az *Arany Lacinak* is állatról, ürgéről szól. Hát ezt mikor írta Petőfi? Meglátogatta a nagyszalontai jegyzőt, Arany Jánost és ennek kis fiához írta. Arany csak jegyző volt? Csak katonai behívókat és más ilyen iratokat irt? Nem, verseket is. Ezt már tavaly óta tudjátok. Olvastatok-e már az ő verseiből? Még nem. Ma olvasunk egyet. A gólyáról szól. Láttatok már gólyát? Sokan nem láttak, csak a képét. Hát Budapesten milyen madarat láttatok, amely tetszett nektek? Kanárit. Hol? A szabadban? Nem; kalitkában. Hát ha nem volt a szabadban, nem volt szabad, mi volt? Rab volt. A mi erdőinkben, mezőinkben nem is tudna boldogulni, hadd legyen kalitkában, ha már itt van az istenadta, de más erdei madarat rabbá tenni: kegyetlenség. Erre sohse törekedjétek! Tanuló: De télen jobb neki a szobában. — Elfelejtitek, hogy a madarak télen melegebb tájakra költöznek, vándorolnak, tengeren túl. Amelyek itt áttelelnek, azoknak az erdőn építhetünk fészket és élelmet is betehetünk. A madár csak ott érzi jól magát.

Azt értitek, miért tetszik a dalos madár, miért a tarka kanári, azt is, miért volt kedves Petőfinek a tyúk, hiszen édesanyjának egyetlen jószágá volt; de miért szerette Arany a gólyát? Tud-e dalolni? Nem. Van-e tarka tolla? Nem. Félig feketében, félig fehérben jár, egyszerűen öltözve. Arany az Alföldön élt. A gólya a legrégibb ismerőse az alföldi embernek. A gyermekek elballagnak gólyavárni a szomszéd határba, mikor a délvidékről költöző gólyák tavasszal hozzánk visszatérnek. A gólya az Alföld legnagyobb madara, ezért is nézik a gyerekek.

Arany szerette az Alföldet, szülőföldjét, tehát egyik madarát, a gólyát is. Az alföldi nép azért is szereti a gólyát, mert azt tartja róla, hogy abba a házba, melyen gólya fészket rak, nem csap a mennykő, az a ház nem gyullad ki. Ez babona. Aki tanult ember, aki iskolába járt, nem hisz babonában.

A költő sem hitt tehát e babonában. De már bizonyára kíváncsiak vagytok a versre. (Szépen feloivasom s azután részenkint tárgyalom.) Gyerekek: „Rab gólya.“ Figyeljétek! Ha kedves születek elvisznek délután a színházba, vagy egy szép mesét olvasnak fel nektek, ugy-e beszélgettek róla velük vagy testvéreitekkel. Most mi is beszéljessünk erről a szép versről.

Olvasd az első szakaszt!

Árva gólya áll magában —

. . . Csakhogy el van metszve szárnya.

Megmondja a költő, hogy lett rab a gólya? Igen — nem. Tanuló: Kővel megdobták és eltört a szárnya, úgy fogták el. — Ez kegyetlenség, a madarat sohse bántsátok! De a költő nem azt írja, hogy szárnya el van törve, hanem el van metszve, le van vágva félig. Tanuló: Fiatal korában elfogták, mikor még nem tudott elrepülni, levágtak a szárnyából s ezért áll az udvaron. Helyes. És ha kinő a szárnya? Ujra elmetszik. Én már láttam szarkát és darut így fogva. Hát hova repül más szabad gólya? Jól tud repülni? Igen, messze tengerekre is. Minek? Ott meleg van. De hiszen a rab gólya sem fázik, ezt nem említi a költő. Nem azért költöznek el ősszel a golyák. Tanuló: A tengernél télen is meleg van, nem fagy be tó, mocsár, akad béka, kigyó, amivel a golyák táplálkoznak. Igen helyes. Hát a rab gólya nem éhezik? Nem, mert a gazdája tartja. Miért tartja a telkén? Tanuló: Babonából, hogy a háza ki ne gyúladjon. Nagyon helyesen mondtad. De ha sem nem fázik, sem nem éhezik, tán nem is oly sajnálatra méltó. Tanuló: De igen. A vers is megmondja, hogy miért. No hát halljuk, olvass tovább két szakaszt.

Tünődik fél lábon állván, —

. . . Kőfalon nem látni átal.

Mi bántja tehát a rab golyát? Unatkozik és tünődik, vagyis messze tájra gondol, de hiába, mert csak a kerítést és a kőfalat látja. Tehát nem szobában tartják, mint a tyúkot és a kanárit, nem szereti annyira a gazdája, de így legalább a kék eget láthatja jól. Vigasztalja ez: Erre is felel a költő: (2 szakasz.)

Még az égre fölneézhetne, —

. . . S a szabadság honja kéklik.

Mint a bőjtölő nem néz az ételre, úgy nem néz az elhagyott, árva gólya az égre, ahol szabad golyák szállnak. Türelemmel várja, hogy kinő majd szárnya s felrepülhet a kék égig. Ott ő is szabad lesz. Értitek már, mit jelent az utolsó sor? Igen. Mondd el más szavakkal! Kinő-e hamar a lemetszett szárny? Nem. Mikor volna rá szüksége a rab golyának különösen? Ősszel, mikor jobb hazába, melegebb ég alá költöznek a madarak. Kinő-e addigra? Mikor metszették le? Nyáron, golyafiók korában. Akkor tudták el-

fogni a fészekben. Kinő-e tehát őszig? (Aligha. Talán.) A vers felel kérdésünkre. Olvasd! (3 szakasz.)

Őszi képet ölt a határ, —

. . . Oly kegyetlen megkuszálva.

A gólyák már elszálltak. A darvak is kiáltozva, most szál-longanak. Most érzi magát igazán rabnak az elhagyatott, árva gólyamadár. Nem néz az égre, mint mi is, ha busulunk, a földre néz vagy gubbaszt. Nem ő a hibás, azt is érzi. Próbálgat repülni, tudna már, nem kis fióka madár többé, de hosszú tolla össze van kuszálva, még az elmetszett szárny csonka. De talán félig kinő és utána száíllhat társainak? Olvassuk az utolsó szakaszt!

Árva madár, gólya madár, —

. . . Rossz emberek elmetélik!

A költő megszólítja a gólyát, mert szereti és sajnálja. Petőfi is azért szól a tyúkhöz, mert szereti és kis testvérkétek is beszél bábuájához, ha sajnálja, ha annak valami baja esik.

Miért nem vigasztalja a gólyát és miért nem mondja meg a gazdának, hogy ne kinozza a gólyát? Rosszaknak tartja az embereket, el van keseredve. Nem használna szava úgyse, gondolhatja.

Ti ne legyetek rosszak! Ha van oly társatok, ki tovább szeretne tanulni, de szegény és azért, mint a rab gólya, csak tündöndhetik egy szebb jövőről, szánjátok és igyekezzetek rajta segíteni. Tudjátok, hogy aki az iskolákat elvégzi, kitanulja, pályát, foglalkozást választ, melyből megél, ha szorgalmasan dolgozik. A versben olvastuk, hogy a pálya el volt zárva a rab gólya elől. Más szóval az út a magasba. Arany János is szeretett volna más magasabb pályát, szeretett volna csak verseket írni, de hogy maga számára és családjának kenyeret keressen, veszekedő, rossz emberekkel kellett az idejét töltenie a hivatalában. Neki sem volt akkor, mikor versét írta, reménye, hogy sorsa javulni fog. Tanuló: Nem is javult meg? — De igen, később és még sok-sok szép verset írt. Szobra is van Budapesten. Aki nem látta közületek, nézze meg. Tanuló: Talán a gólyának is kinőtt a szárnya és eljutott a szebb tájra, ahova vágyott? — Én is szeretem hinni és bizonyára elbeszélte a tengeren túl társainak rabsága történetét.

Mit beszélt nekik: azt írjátok meg négy-öt mondatban a házi füzetben.

Most olvassa fel valaki közületek értelmesen és szépen az egész költeményt.

(Budapest.)

Dr. Harmos Sándor.

Természetrájk VI. oszt. 1)

A maszlag.

(E félórás tanítás a szabadban folyt le. A gyermekek körülállták a növényt s mindent megfigyeltek.)

Előkészítés. Ismeritek ezt a növényt? Hol láttatok ilyet? Itt bizony keveset látunk, hanem annál több van más, melegebb éghajlatú vidéken. Itt nő azután az út mentén, szemétdombokon s általában házak közelében. A neve *maszlag*.

Célkitűzés. Ma erről tanulunk.

I. *Tárgyalás.* A növény leírása biológiai alapon. Szagold meg! Kellemes illatú? Bizony olyan kellemetlen, hogyha több növény van együtt, azok kipárolgásától az ember elkábul, elszédül. Nagy-e ez a maszlag? Megnő ez egy méternyire is! Hol nő magasabbra? Milyennek látod a szárát? (Igen ágas.) Fogd meg! Kemény-e? Miért húsos? Milyen földben nő? Mihez hasonlók a levelei? (Tojásalakúak.) Szélükön mit látsz? (Erősen fogas szélűek, öblösen bevágtak, hegyezett végűek.) Hogy állanak? Miért? Azért, lássátok, hogy jobban kihasználhassák a napfényt. Milyen a virágja? (Csöves.) Miért van most zárva? (A tanítás napos időben történik.) Mikor nyílik ki? Némelyiknek gyönyörű nagy a virágja. A gyermekek gramofónnak nevezik. Miért? Szép virágjáért mint disznóvényt kertekben tenyésztik. Szagold meg! Milyen az illata? Keresd meg a porzóit! Mit veszel észre? (Odanőttek a csövéhez.) Mi porozhatja be? (Rovarsalogatás.) Hol nő a virág? Miért nő itt? (Védelem.) Csattints avval a virággal! Csattantanak vele, azért csattanó maszlag a neve. Juliusban virágzik. Termése, lássátok, ilyen tüskés tok. Tüskédisznónak nevezik a gyerekek. Botokkal hajtják maguk előtt, mint valami labdát. Ősszel megérik. Barnaszínű lesz. Felülről négy részre válik. (Szemléltetés.) A magvak akkor szóródnak szét, amikor szél vagy valamely állat a szárát megmozdítja. A szár kilövi a magvakat. Magva fekete, vesealakú és nem rossz ízű.

1) E tanítás az 1912. évi július hó folyamán Stubnyafürdőn tartott tanító továbbképző tanfolyamon tartatott meg. Evvel rá akartunk mutatni, miképen járunk el egy mérges növény tanításánál s mint használhatók fel e tanítás keretén belül az egészségtani és szociális vonatkozások. Mint első mérges növény, részletesen tanítattik.

(Kikérdezés, melynek keretében főleg azokat a jegyeket mondják el, melyről első látásra megismerik.)

II. *Mérgező tulajdonsága, gyógyító hatása.* Ez a növény gye-
rekek, igen mérges. Különösen a levelei és a magja mérges. Ha az
ember megeszi, bódul, félrebeszél, elveszti eszméletét, emlékező-
tehetségét, álmot gyötri, görcsöket kap, keze, lába megbénul és
megmerevedik; meg is űrülhet tőle az ember, testét hideg veríték
lepi el, remegni kezd, végtelen szomjúság gyötri, hasa ég, meg-
dagad és iszonyú kinok között meg is hal. (Megfelelő festéssel
eléri az ember azt, hogy a gyermek óvakodjék tőle.) (Rövid
kikérdezés.)

Mit csinálunk, ha mégis megesik, hogy valaki megmérgezi
magát vele? Ilyen mérgezettnek hánytatóul adjunk édes tejet, olajat,
ez bevonja a beleket és nem engedi a méreg felszívódását. Ha
nincs kéznél az előbbi, úgy adjunk a betegnek olvasztott zsirt
langyos vízzel, utána nagy mennyiségű savanyú italt pl. ecetes-
vizet stb. — Rámutatunk a gyors orvosi segély felhasználására.
Gyomormosás. (Kikérdezés.)

Lássátok milyen nagy méreg. És az ember esze mégis fel-
használja. Azt tapasztalták, hogy nagy mennyiségben öl, kis meny-
nyiségben gyógyít. Akinek az idegei fáznak, vagy a köszvény nagy
fájdalmat okoz, az *ebből* készített orvosságot vesz be s a fájdalom
csillapul.

Ide mihozzánk a cigányok hozták régi hazájukból. Konyhóik
körül ültették s azután gyógyítottak vele. Értenek-e ők a gyógyí-
táshoz? Bizony nem! Sokat vittek már a túlvilágra. Az ilyen hozzá
nem értő emberekkel való gyógyítás a *kuruzslás*, mely tilos. A
törvény a kuruzslót bünteti, de meg is érdemi. Miért? (Rámutatás,
hogy a mi népünk szereti elkerülni az orvost, s hogy ez bizony
helytelen. Kikérdezés.)

III. *Gyűjtés.* Érdemes-e gyűjteni? Miért? (Pénzt szerezhetünk
vele.) Tanuljuk meg akkor, hogy hogyan kell szedni, hogy a
gyógyszerész orvosságot csináljon belőle. A leveleit júliusban sze-
dik, amikor a maszlag virágzik és éretlen a termése. A tisztán
szedett leveleket a padláson szárítják. Miért? Zárt helyen ne szá-
rítsuk. Miért? Szinök szerint változik az érték. 1 q 24—34 korona,
a sötétzöldeké 16—20 korona, 4 kg. friss levélből 1 kg. szárított
levél lesz. A megszáritott leveleket ládába csomagolják, hogy össze
ne gyűrődjenek. Magját ősszel kell gyűjteni. Érett korában levágjuk,
kiterítjük, szárítjuk, amikor is felpattogzik. 1 q 16 korona.

Vannak, lássátok, olyan emberek, akik az ilyen gyógynövények termelésével foglalkoznak s megkeresik evvel kenyerüket pl. Kovácsics Lajos, gyógynövénytermelő, Zsebeháza, Sopronmegye. Ha valaki foglalkozni akar gyógynövény termeléssel, forduljon a kolozsvári gyógynövény kísérleti telep igazgatóságához, ahonnan útbaigazítást és palántát is kaphat.

Stubnyafürdő.

Kristofcsák Lajos.

Egy kísérlet.

Archimedes törvényét, mely szerint a vízbemártott test annyit veszít súlyából, amennyi az általa kiszorított víz súlya, igen egyszerű kéznél levő eszközökkel a következőképen mutathatjuk be.

a) *Az eszköz elkészítése.* Egy literes üveg fenekét vágjuk le. (Spárgával az általánosan ismert módon.) A palack száját egy kifurt dugóval zárjuk el s a dugó nyílásán keresztül toljunk be egy üvegcsövet úgy, hogy a palack közepéig nyuljon s még kívül is maradjon 4—5 cm. hosszúságú belőle. Fordítsuk fel a palackot úgy, hogy a dugóban lévő cső lefelé nyiljon s a palackot erősítsük meg, hogy ne mozogjon. Öntsünk most a palackba annyi vizet, hogy a palack belsejében levő cső végét elborítsa. A felesleges víz a csövön ki fog folyni *s a palackban maradt víz egy magasságú lesz az üvegcső felső nyílásával.*

b) *A kísérlet végrehajtása.* Egy közönséges kalmármérleg egyik serpenyőjéhez kössünk lelógó helyzetben egy kisebb nagyságú követ s súlyát, pontosan lemérve, jegyezzük fel a táblára. Tegyük most a kalmármérleget olyan helyzetbe, hogy a lelógó kődarabot a palack vizébe lógathassuk. Abban a pillanatban a kő által kiszorított víz a csövön keresztül, egy előre alátett pohárba folyik, a mérleg pedig megbillenésével súlyvesztéseget fog mutatni. Ha most számítás által megállapítjuk a súlyvesztéseget s megmérjük az üvegcsövön át a pohárba folyt víznek a súlyát, azt fogjuk látni, hogy e kettő egyenlő.

U. A.

Üzenet.

A „Gyakorlóiskola“ legközelebbi száma szeptember hó folyamán jelenik meg.